

Stanisław Piech

W cieniu Kościołów i synagog : życie religijne międzywojennego Krakowa 1918 -1939.

Kraków: „Secesja”, 1999.

Książka ks. prof. Stanisława Piecha, *W cieniu Kościołów i synagog* ukazała się jako 139 numer serii *Biblioteki Krakowskiej*, wydawanej przez Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa. Książka jest dedykowana Janowi Pawłowi II Pasterzowi Kościoła Katolickiego z okazji Jubileuszu Tysiąclecia Diecezji Krakowskiej. Jest to pierwsza tak obszerna publikacja zajmująca się życiem religijnym międzywojennego Krakowa w latach 1918-1939, ujmująca to zagadnienie nie tylko pod kątem dominującej społeczności katolickiej, ale także i mniejszości wspólnot wyznaniowych prawosławnej, protestanckiej i żydowskiej. Książka ta jest owocem pionierskiego trudu w tej dziedzinie. Świadomie zostały pominięte w tej publikacji lata wojny od tragicznego września 1939 roku i następnie lata okupacji. Okres ten wymaga bowiem odrębnego szczegółowego opracowania. Na tle całości książki założenie to wydaje się słuszne, ponieważ okres wojny był zgoła inny od czasu odzyskania niepodległości w 1918 roku do jej utraty z wybuchem II wojny światowej.

Dotychczas zagadnienie życia religijnego w latach 1918-1939 było ujęte jedynie fragmentarycznie. Omawiano je w *Księdze Sapieżyńskiej*, pod red. Jerzego Wolnego, (Kraków 1982-1986), również ks. Stanisław Piech poruszał tę tematykę w *Dziejach Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1880-1939* (Kraków 1995). Pierwszą próbą całościowego opisu tego zagadnienia był szkic ks. Stanisława Piecha *Życie religijne* zamieszczony w tomie czwartym *Dziejów Krakowa* pod red. Janiny Bieniarzówny i Jana Małeckiego, *Kraków w latach 1919 -1939* (Kraków 1997).

Podjęty temat był dla piszącego bardzo interesujący, jednak kwerenda w zdobywaniu materiału nie była łatwa. Sporą dokumentację znaleziono w zasobach Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie. Bardzo cennym źródłem okazało się *Liber actionum* biskupa krakowskiego Adama Stefana Sapiehy. Autor przejrzał również „Teki sapieżyńskie” oraz zgromadzone w tym archiwum akta poszczególnych parafii krakowskich. W kwerendzie nie pominięto również zbiorów archiwów parafialnych i zakonnych, zbiorów Archiwum Państwowego w Krakowie, gdzie głównie w aktach Starostwa Grodzkiego i okupacyjnych Starosty Miasta Krakowa (Der Stadthauptmann der Stadt Krakau) zachowała się bogata dokumentacja, dotycząca życia społeczno-religijnego, szczególnie Żydów. Wykorzystano akta Wydziału Teologicznego zachowane w Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, rękopisy w Bibliotece Jagiellońskiej, bogaty zestaw źródeł drukowanych, zwłaszcza pism urzędowych, zbiorów ustaw i przepisów kościelnych oraz wydawnictw statystycznych. Wprost nieocenioną kopalnią wiedzy były tygodniki i gazety krakowskie, szczególnie przydatny był „Dzwon Niedzielny”. Książka zawiera aneks, w którym zamieszczono niektóre teksty oryginalnych dokumentów badanej epoki.

Ks. Stanisław Piech przedstawia dane dotyczące głównych wyznań religijnych w mieście w świetle ustawodawstwa państwowego. Dane dotyczące liczby wiernych opiera na *Elenchus cleri tam saecularis quam regularis nec non monialium dioeceseos Cracoviensis S. Sedi Apostolicae immediate subjectae* z lat 1918-1919 i *Sprawozdań statystycznych* z lat 1924-1939. Przy opisie poszczególnych parafii w tym dziele odnotowano nie tylko liczby zamieszkałych na ich terenie katolików obrządku łacińskiego, ale także wiernych obrządku greckokatolickiego, protestantów i Żydów. Liczba wiernych poszczególnych wyznań różni się od ogólnej liczby statystyki wyznaniowej zamieszczonej na łamach tego samego pisma urzędowego krakowskiej Kurii Biskupiej. Różnice w obliczeniach były spowodowane działaniami wojennymi. Według tych danych Kraków liczył wówczas 181 997

mieszkańców, z czego 142 115 osób stanowiła ludność katolicka w tym 140 347 obrządku łacińskiego, 1755 obrządku greckiego i 13 ormiańskiego. Protestantów podano 877, w tym 822 wyznania ewangelicko-augsburskiego, 50 ewangelicko-reformowanego i 5 anglikańskiego. Prawosławnych było 46. Inne wyznania chrześcijańskie reprezentowało zaledwie kilka osób. Ludność wyznania mojżeszowego liczyła 38 882 wiernych (21,4% ogółu mieszkańców). 67 osób uznano za bezwyznaniowych. Kościół katolicki obrządku łacińskiego skupiał największą liczbę (77,1 %) ludności. Kraków był stolicą rzymskokatolickiej diecezji, do 1925 roku, bezpośrednio podległej Stolicy Apostolskiej. Na mocy konkordatu zawartego przez Rzeczpospolitą Polską ze Stolicą Apostolską dnia 10 lutego 1925 i bulli *Vixdum Poloniae unitas* papieża Piusa XI z 28 października tego samego roku diecezja krakowska została podniesiona do rangi metropolii. Przez cały okres dwudziestolecia diecezją krakowską rządził biskup Adam Stefan Sapieha (867 -1951).

W 1923 roku bp. A. Sapieha dokonał nowego określenia granic parafii w mieście, przyjmując zasadę, że powinny one o ile możliwości przebiegać środkiem ulic. Na początku omawianego okresu duszpasterstwo parafialne w Krakowie było zorganizowanej w dekanatach, obejmujących przedmieścia i nierzadko okoliczne wioski. Dekanat I stanowiło pięć parafii: Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny (Mariacka), św. Krzyża, św. Szczepana z kościołem filialnym w Bronowicach Wielkich, obsługiwanych przez franciszkanów reformatów, św. Floriana na Kleparzu i św. Mikołaja na Wesołej. Parafia Mariacka liczyła 9679 katolików i obejmowała obok części miasta (8819 katolików), także Bronowice Małe (860).

Parafia obrządku greckokatolickiego swoją siedzibę miała w kościele św. Norberta przy ul. Wiślniej 11, który władze austriackie przekazały parafii wraz ze skasowanym klasztorem norbertanek w 1808 r. W 1855 roku nadano cerkwi tytuł „Podniesienia Krzyża” dostosowany do kalendarza liturgicznego Kościoła wschodniego. Święto parafialne (praznyk) obchodzono 27 września. W praktyce kościół nadal utrzymywał swój pierwotny

tytuł. Parafia należąca do unickiej diecezji chełmskiej została w 1882 roku definitywnie wcielona do diecezji przemyskiej obrządku grekokatolickiego. Jurysdykcji proboszcza podlegali zamieszkali na terenie powiatów: Kraków-miasto, Kraków-powiat, Bochnia, Biała, Bielsko, Brzesko, Chrzanów, Cieszyn, Mielec, Myślenice, Ropczyce, Tarnów, Wadowice, Żywiec. W 1937 roku parafia według ks. Pawła Chruszcza, jej administratora liczyła około 4 tysięcy katolików, z czego 2,5 mieszkało w Krakowie. Zdaniem autora książki liczba grekokatolików jest przesadzona, ponieważ w ciągu dziesięciolecia ludność tego wyznania wzrosła dwukrotnie, w 1921 było ich 810, zaś w 1931 wyznanie grekokatolickie i katolickie obrządku wschodniego liczyło łącznie ponad 1554 osoby. W latach 1919-1932 proboszczem tej parafii był ks. Jan Uruski (1874-1932), a po jego śmierci ks. Pawło Chruszcz, najpierw jej administratorem a potem proboszczem.

Na terenie miasta obok parafii terytorialnych działało duszpasterstwo wojskowe, na czele którego w Rzeczypospolitej Polskiej stał biskup połowy. W latach 1919- 1933 był nim Stanisław Gall (1865-1942) pierwszy biskup połowy Wojska Polskiego. Po jego rezygnacji Stolica Apostolska mianowała na to stanowisko Józefa Gawlinę (1892-1964), który posługę tę pełnił do końca II wojny światowej. Ks. S. Gall dekretem z dnia 27 kwietnia 1926 z mocą obowiązująca od 1 maja ustanowił wojskową parafię rzymskokatolicką pod wezwaniem Najśw. Maryi Panny Królowej Korony Polskiej. Obejmowała ona nie tylko miasto Kraków, ale także powiaty : krakowski, wielicki, myślenicki oraz Niepołomice z powiatu bocheńskiego, Krzeszowice z powiatu krzeszowickiego. Wspólnotę tworzyły osoby należące do oddziałów, zakładów i formacji wojskowych oraz te wszystkie, które zostały powierzone opiece duchownej odnośnego kapelana. W dniu 1 maja 1926 bp. S. Gall ustanowił w Krakowie parafię wojskową obrządku grekokatolickiego pod wezwaniem św. Bazylego Wielkiego. Obejmowała żołnierzy tego obrządku stacjonujących w okręgach korpusu V (krakowskiego) i X (przemyskiego). Od 1928 roku należeli do niej żołnierze i ich rodziny obrządku grekokatolickiego Okręgu Korpusu nr V.

Kraków w tym czasie był prężnym ośrodkiem myśli teologicznej. Wydział Teologiczny UJ był największym pod względem liczby studentów. Wykładali tu znakomici uczeni znani ze swych osiągnięć naukowych w kraju i za granicą. Ks. Jan Nepomucen Fijałek, członek PAU, najwybitniejszy badacz kościelnych dziejów ojczystych, ks. Konstanty Michalski CM (1879-1947) chluba nauki polskiej, członek PAU, rektor Uniwersytetu w roku 1931/32, jeden z największych autorytetów światowych w dziedzinie filozofii średniowiecznej. Ks. Jan Salamucha znawca logiki matematycznej (1903-1944). Ks. Tadeusz Glemma (1895-1958) znany ze swoich prac nad dziejami Kościoła na Pomorzu. Ks. Tadeusz Kruszyński był wybitnym znawcą zabytkowego tkactwa kościelnego polskiego i obcego. Sam parał się haftem artystycznym. Ks. Józef Archutowski (1879-1944) był autorem znakomych podręczników akademickich, które w niczym nie ustępowały zagranicznym podręcznikom uniwersyteckim. Warto wspomnieć Macieja Sienatyckiego autora *Zarysu dogmatyki kościelnej* (Kraków 1928-1931, t. 1-4, wyd. 2 1933 -1936) i *Apologetyki czyli dogmatyki fundamentalnej* (Kraków 1932). Ks. Jan Piwowarczyk (1889-1959) ceniony był jako znawca i popularyzator nauki społecznej Kościoła, członek powołanej do życia w 1933 roku przez kard. A. Hlonda Rady Społecznej przy Prymasie Polski. W tym okresie na wydziale teologicznym powstały dwie katedry : historii Kościoła w Polsce (1920) oraz historii dogmatów i patrologii (1934).

Kraków był wówczas również ośrodkiem ruchu odnowy liturgicznej. Pionierami i inicjatorami ruchu byli Jan Korzonkiewicz i Michał Kordel. W okresie stymulowanego odgórnie przez władze kościelne dynamicznego rozwoju Akcji Katolickiej charakterystyczna wydaje się próba scalania jej z ruchem odnowy liturgicznej. Dawano temu wyraz niejednokrotnie na łamach "Mysterium Christi" organu ruchu liturgicznego w Polsce. Ważną rolę w kształtowaniu ruchu liturgicznego odgrywała szkolna nauka religii, która była potwierdzona zapisem w konstytucji z 17 marca 1921. Regulował ją konkordat z 1925 roku. Formalnym wyrazem tego upoważnienia

była misja kanoniczna (*missio canonica*) udzielana przez biskupa diecezji, na terenie której znajdowała się szkoła. Rozporządzenie ministra WRiOP Kazimierza Bartla z 9 grudnia 1926 znane w literaturze historycznej “ okólnikiem Bartla” wymagano, aby uczono religii w oparciu o podręczniki posiadające zatwierdzenie ministerialne, aprobatę kościelną i polecenie dla szkół właściwego biskupa diecezjalnego. Rozporządzenie to stwierdzało, że *praktyki religijne młodzieży szkolnej katolickiej należą do całości nauczania i wychowania religijnego. Młodzież szkolna jest obowiązana brać w nich udział. Praktyki religijne obowiązujące młodzież szkolną są normowane przez władzę duchowną w porozumieniu z Ministrem Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego i przez władze szkolne wprowadzane w czyn. Młodzież powinna uczestniczyć we Mszy św. z egzortą w niedziele i święta oraz w nabożeństwie z nauką na rozpoczęcie i zakończenie roku szkolnego. Każdego roku winna odprawiać trzydniowe rekolekcje wielkopostne. Trzy razy w roku (rekolekcje, początek i zakończenie roku szkolnego) wspólnie przystępować do spowiedzi i Komunii św. Przed lekcjami i po obowiązywała młodzież wspólna modlitwa. W świetle *Elenchus venerabilis cleri... [archi]dioceseos Cracoviensis* w szkołach powszechnych i średnich etatowymi katechetami byli księża, sporadycznie uczyły siostry zakonne i katechetki świeckie.*

Rytm życia religijnemu nadawał rok liturgiczny, z nowych form pobożności wprowadzono pierwszy piątek miesiąca poświęcony kultowi Najśw. Serca Jezusa. W tym dniu odprawiano uroczystą Mszę św. wotywną o Bożym Sercu z wystawieniem Najświętszego Sakramentu w monstrancji. W maju 1927 roku nabożeństwo takie wprowadzono w kolegiacie św. Anny. Od maja 1937 roku w pierwszy piątek miesiąca na prośbę młodzieży akademickiej odbywała się w tym Kościele codzienna adoracja Najświętszego Sakramentu. W Kościele Bożego Ciała w 1933 roku odprawiano w tym dniu nieszpory z wystawieniem Najśw. Sakramentu w monstrancji. I Synod Plenarny w 1936 roku postanowił, że *kwitnąć powinno w każdej parafii nabożeństwo do Przenajświętszego Serca Jezusowego*. Ks. Józef Górny opat kanoników laterańskich i prepozyt parafii Bożego Ciała w celu

ożywienia tam nabożeństwa do Najświętszego wprowadził za zezwoleniem Kurii Metropolitalnej w 1937 roku “ godzinę św.” w każdy pierwszy czwartek poprzedzający pierwszy piątek miesiąca. Podstawy religijno-moralne wiernych kształtowała szeroko pojęta posługa duszpasterska, w którą zaangażowane było duchowieństwo, ale i laikat katolicki.

Autor przedstawił przebieg większych wydarzeń religijnych tego okresu.

W dniach 28 maja -3 czerwca odbywała się w Krakowie konferencja Episkopatu Polski. Niezwykłym wydarzeniem była koronacja cudownego obrazu Matki Boskiej Różańcowej w dniu 2 października 1921 roku w kościele Dominikanów. W 1925 roku przypadł również „Święty Rok Jubileuszowy zwany „miłościwym latem”. Warunkiem uzyskania odpustu jubileuszowego była spowiedź i komunie święta, dwukrotne nawiedzenie w jednym i tym samym lub w różnych dniach trzech kościołów wyznaczonych przez biskupa diecezjalnego i modlitwa w nich za Ojca św. Abp Adam Sapieha wyznaczył Kościół katedralny na Wawelu, Mariacki i własny parafialny. Z okazji 1900-lecia ustanowienia Najśw. Sakramentu i Męki Chrystusowej władze kościelne zorganizowały w Krakowie w dniach 24 -25 czerwca 1933 “ Dzień Eucharystyczny”, w którym wzięli udział wierni z terenu całej diecezji. W dniach 11-12 kwietnia 1931 roku odbył się w Krakowie pierwszy w odrodzonym państwie ogólnopolski Kongres Mariański zwołany z inicjatywy Związku Sodalicii Męskich.

W rozdziale VI autor przedstawił posługę zakonników i sióstr zakonnych. W tym czasie działały na terenie parafii dwadzieścia dwie wspólnoty zakonne męskie. W tym okresie obserwowano ogólnopolski wzrost powołań kapłańskich. Wzrost liczby zakonników wiązał się również z utworzeniem w owym czasie w Krakowie przez wiele zgromadzeń własnych studiów kształcących. Najliczniejsi i najbardziej aktywni w Krakowie byli członkowie Towarzystwa Jezusowego i Zgromadzenie Księży Misjonarzy św. Wincentego a Paulo. Liczni byli również bracia mniejsi (franciszkanie różnych odłamów). Autor podaje w tabelce dane dotyczące zgromadzeń męskich wraz z liczbą ich członków w

wybranych latach okresu międzywojennego. W tym okresie na terenie miasta działało dwadzieścia żeńskich wspólnot zakonnych. Pomagały w sierocińcach, szpitalach, domach opieki, nie zapominając równocześnie o ich aktywności na polu szkolnictwa, zwłaszcza wychowania ubogiej dziatwy. Najliczniejsze było Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo zwane popularnie szarytkami, posiadające 15 domów w 1919 r. i 10 w 1939 roku. Liczba ich w całym okresie przekraczała 200 osób. Pracowały wśród chorych. Na drugim miejscu było Zgromadzenie Sióstr św. Feliksa z Cantalice III Zakonu św. Franciszka, zwane popularnie felicjankami. Również zaangażowane mocno w akcje opieki nad ubogimi dziećmi, chorymi i starcami. Nowym i zarazem bogatym w powołania było Zgromadzenie Sióstr posługujących Ubogim III Zakonu Św. Franciszka, zwane albertynkami, założone przez brata Alberta.

W rozdziale VII przedstawił apostołat świeckich, realizujący się w działalności bractw i stowarzyszeń religijnych. W tym okresie Kraków był ośrodkiem sodalicji mariańskich w Polsce. Celem tych stowarzyszeń było pogłębienie wykształcenia religijnego i rozbudzenie życia wewnętrznego swoich członków przez szczególne nabożeństwo do Najśw. Maryi Panny, a następnie ich apostołat wśród szerokich warstw społeczeństwa.

Przy wielu Kościołach działały bractwa religijne, których celem było rozwijanie kultu Bożego, pogłębienie osobistego kultu religijnego członków oraz apostołat świeckich. Niektóre z nich sięgały swymi początkami okresu staropolskiego. Przy Kościele Mariackim było *Bractwo Najświętszego Odkupiciela Ukrzyżowanego* (1643) i *Bractwo Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny* (około 1383). W 1925 roku powstała *Liga Katolicka*, która miała koordynować działalność wszystkich organizacji katolickich. Duże zasługi dla rozwoju sieci *Ligi Katolickiej* w archidiecezji krakowskiej położył w latach 1925-1929 jej sekretarz generalny ks. Ferdynand Machay. *Liga Katolicka* przetrwała do 1930 roku, kiedy Episkopat Polski powołał do życia *Akcję Katolicką*, zorganizowaną według modelu włoskiego i była sztabem *głównym katolickich zszereń i ogółu katolików*.

Rozdział IX poświęcił wspólnocie prawosławnej, której proboszczem do roku 1930 był ks. K. Siemaszko. Parafia krakowska obejmowała prawosławnych zamieszkałych na terenach województwa krakowskiego oraz w powiatach olkuskim, miechowskim, pińczowskim, proszowickim. Liczyła około 3 tysięcy żołnierzy, głównie poborowych z Wołynia, wiernych cywilnych było około 500.

Rozdział X poświęcił wspólnocie protestanckiej składającej się luteran i kalwinów. Zbiór krakowski, liczący 1200 wyznawców i należący do Kościoła ewangelicko-augsburskiego i helweckiego wyznania w Małopolsce uchwalił na walnym zebraniu parafialnym w dniu 21 maja 1922 r. zjednoczenie parafii z Kościołem ewangelicko-augsburskim w Polsce. Dnia 6 czerwca 1922 roku Konsystorz warszawski zatwierdził tę uchwałę. Zbory ewangelicko-augsburskie chętnie współpracowały ze zborami ewangelicko-reformowanymi. Pastorzy kalwińscy posługiwali wśród luteran.

Ostatnie dwa rozdziały poświęcono społeczności żydowskiej, omówiono organizacje gminy żydowskiej, miejsca kultu religijnego, święta i obrzędy żydowskie. Autor podaje z dokładnym adresem, że było 7 synagog i 119 domów modlitwy. Status prawny wiernych religii mojżeszowej normowało rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Ignacego Mościckiego z 14 października 1927 r. o uporządkowaniu stanu prawnego w organizacji żydowskich gmin wyznaniowych. Żydzi zamieszkali na terenie gminy politycznej tworzyli żydowską gminę zwaną tradycyjnie kahałem. Ludność żydowska posiadała w Krakowie dwie gminy wyznaniowe na Kazimierzu (z siedzibą przy ul. Skawińskiej 2) i na Podgórzu (ul. Józefińska 5). Na czele gminy żydowskiej na Kazimierzu stał zarząd i rada. Członkowie rady byli wybierani przez członków gminy żydowskiej posiadających czynne prawo wyborcze. W świetle wyżej wymienionego rozporządzenia do głosowania byli uprawnieni mężczyźni, którzy ukończyli 25 rok życia i mieszkali w obrębie gminy żydowskiej bez przerwy przynajmniej jeden rok. Bierne prawo wyborcze wymagało ponadto obywatelstwa polskiego, ukończenia 30 roku życia

i nieskazitelności obywatelskiej. Wybory odbywały się na zasadach głosowania powszechnego, równego, tajnego, bezpośredniego i proporcjonalnego. Rada gminy wybierała zarząd na zasadach wyborów proporcjonalnych. Członkowie Rady i Zarządu byli wybierani na okres czterech lat. Na czele gminy w Podgórzu stał jedynie zarząd.

Publikacja ta jest kopalnią wiedzy na temat życia religijnego ówczesnego Krakowa. Jest rzetelnym odzwierciedleniem ducha religijnego tamtych czasów, w oparciu o dokumenty tamtej epoki. Jest to ważne dzieło uzupełniające obraz kulturowy Krakowa tego okresu.

Oprac.
Renata Dulian
Biblioteka Papieskiej Akademii Teologicznej
Kraków

Jan Majda

Młodopolskie Tatry Literackie.

Kraków: Wydaw. Uniw. Jagiell., cop. 1999.

Biblioteka Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie otrzymała w darze od autora Jana Majdy książkę *Młodopolskie Tatry Literackie* z dedykacją *Dar dla Biblioteki Papieskiej Akademii Teologicznej - Jan Majda / 6 II 2001.*

Autor przedstawia obraz Tatr w literaturze Młodej Polski. Kulturotwórcza i polityczna rola Tatr jest fenomenem w naszej historii. Literatura młodopolska o Tatrach jest obfita, autor uwzględnia czołowych twórców tego okresu jak i autorów trzeciorzędnych na zasadzie dużego wyboru. Narodowy ethos tatrzański zamienił się w wielki ruch społeczny i patriotyczny, wynikł ze sprzężenia kilku nurtów ideowych. Nurt pierwszy polegał na procesie dowartościowania przyrody zdobycami ludzkiej kultury, odhumanizowaniu jej, znoszeniu antynomii: natura-człowiek. W okresie Młodej Polski ruch ideowo -turystyczny i literacki zakładał humanizację Tatr i socjalizację, obdarzenia ich kulturowymi symbolami, w jakie góra obrosła na przestrzeni tysiącleci. Nurt drugi miał na celu stworzenie nowego ośrodka integracji rozbitego na zabory kraju. Pisarze młodopolscy świadomie literackie słowo uzbierali w czyn np. Stanisław Brzozowski stawiał symboliczny znak między słowo i naród mówiąc, że to jedno. Literatura tatrzańska nacjonalizowała i mesjanizowała góry aktualizując ich polityczne mity : mit konfederacji barskiej, śpiących rycerzy, świętej góry, arkadii i inne.

Trzeci nurt to realizacja całego kompleksu młodopolskich założeń ideowo-artystycznych.

Operowanie toposem świętej góry spowodowało uaktywnienie na dużą skalę symboliki uniwersalnej pozwalając ukazać problemy polskie, jak i sprawy człowieka znad Wisły, również w kategoriach

uniwersalnych, oraz potrzebne mu wartości absolutne i ponadczasowe.

Mitotwórstwo literackie spotkało się w górach z bogatym mitotwórstwem ludowym.

Jeden z rozdziałów jest poświęcony sakralizacji Tatr. Sakralny ethos tatrzański wyrażał się w trwającym przez cały XIX wiek i następny indywidualnym lub zbiorowym oznaczaniu pewnych miejsc w Tatrach różnymi religijnymi symbolami. Dla ówczesnego człowieka te tereny dopiero wtedy uzyskiwały wartość, gdy zostały nobilitowane na boskie lub narodowe sacrum. Teofaniczny ethos przejawiał się w budowaniu zarówno przez ludność góralską, jak i przybyszy z kraju figurek, kapliczek i krzyży. Masowe umieszczanie wizerunków Chrystusa w różnych miejscach Tatr miało sens głębszy było kontynuacją odwiecznego ludzkiego ethosu polegającego na zatrzymaniu sacrum na terenie gór, sacrum jako wartości dla człowieka. Pierwsze krzyże wzniesli w Tarach górale w 1809 roku na Polanie Siwej i Polanie Huciska. W 1923 roku biskup tarnowski Grzegorz Zegler, ufundował krzyż nad Czarnym Stawem przy Morskim Oku. Około roku 1868 na Polanie Waksmudzkiej wystawił krzyż Maksymilian Nowicki, współzałożyciel Towarzystwa Tarzańskiego. Poeta Wincenty Pol w roku 1852 wystawił krzyż na Hali Smytnej w Dolinie Kościeliskiej w obecności wykładowców i studentów UJ z wrytymi słowami św. Pawła „I nic nad Boga”. Ta uroczystość przekształciła się w patriotyczne spotkanie, za co Wincentego Pola spotkały represje ze strony władz austriackich. Tytus Chałubiński wmurował w 1873 roku „krzyż ekspiacyjny” na szczycie Gubałówki, lecz i to wydarzenie miało charakter patriotyczny. Literatura tatrzańska uczyniła z toposu krzyża ważny polityczny symbol odrodzenia narodowego. Pisarze pojmowali semantykę krzyża w kategoriach uniwersalnych i polskich. Literatura tatrzańska zamieniła krzyż w symbol integracyjnego narodowego odrodzenia. Również ołtarz był literackim symbolem integracyjnym, a jego budowa w Tatrach była kontynuacją biblijnego aktu wnoszenia takich obiektów na szczytach gór w celach politycznych, inkorporacyjnych. Był to dodatkowy sposób teofanizacji Tatr, przyjmując że ołtarz symbolizuje samego Boga. Ołtarz tatrzański symbolizuje najświętszą narodową wartość -

wolność. Zbudowanie przez brata Alberta w 1898 roku pustelni dla swych zakonników na Kalatówkach przyczyniło się do wprowadzenia eremicznego motywu i powstania specjalnego franciszkańskiego nurtu w literaturze tatrzańskiej.

Wszystkich zainteresowanych motywem i symboliką Tatr w literaturze Młodej Polski odsyłam do tej interesującej książki.

Oprac.
Renata Dulian
Biblioteka Papieskiej Akademii Teologicznej
Kraków